

Richtinggevend kader over het recht op bijstand door een vertrouwenspersoon in de integrale jeugdhulp

Auteur: Jole Louwagie¹ (Departement WVG) – stuurgroep cliëntenrechten in de jeugdhulp
Goedgekeurd door het Aansturingscomité Jeugdhulp op 26 februari 2021

1. Situering en leeswijzer

Zowel kinderen en jongeren als ouders en opvoedingsverantwoordelijken kunnen zich tijdens hun traject in de jeugdhulp laten bijstaan door een vertrouwenspersoon.

Voor kinderen en jongeren is dit recht op bijstand reeds ingeschreven in het decreet rechtspositie van de minderjarige (DRM) van 7 mei 2004². Het decreet integrale jeugdhulp van 12 juli 2013 vermeldt expliciet de mogelijkheden van de vertrouwenspersoon en geeft hem een duidelijke plaats in de hulpverlening.

Voor ouders en opvoedingsverantwoordelijken werd dit recht in april 2019 ingeschreven in het decreet integrale jeugdhulp³.

In deze nota lichten we toe hoe dit recht concreet vorm kan krijgen. We gaan in op uitgangspunten, rol en positie, voorwaarden, aanduiden, ... van vertrouwenspersonen. We gaan ook in op de rol/opdracht die hulpverleners hebben om dit recht van kinderen, jongeren en ouders te helpen realiseren. Een eerste stap daarin is in elk geval zelf, als hulpverlener, goed geïnformeerd zijn. Hulpverleners kunnen op die manier mee de context creëren waarin rechten van kinderen, jongeren, ouders echt invulling krijgen. Zelf goed geïnformeerd, kunnen ze hierover beter communiceren met kinderen, jongeren en ouders.

Waar nodig maken we in de nota een onderscheid tussen de vertrouwenspersoon voor kinderen en jongeren én die voor ouders en opvoedingsverantwoordelijken.

¹ Elementen uit deze nota komen voort uit gesprekken met jongeren, ouders, hulpverleners (o.a. in de regionale informatieronde), ervaringen van LUS vzw, aftoetsing bij juristen van Opgroeien, SAM en tZitemzo en het communicatiemateriaal over dit thema van tZitemzo.

² Dit decreet werd gewijzigd naar 'decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp en binnen het kader van het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht'. Dit gebeurde bij decreet van 15 maart 2019 houdende diverse wijzigingsbepalingen betreffende het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp en het decreet betreffende de integrale jeugdhulp.

³ Dit gebeurde bij decreet van 15 maart 2019 houdende diverse wijzigingsbepalingen betreffende het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp en het decreet betreffende de integrale jeugdhulp.

In 2019 werd ook het toepassingsgebied van het decreet rechtspositie van de minderjarige uitgebreid. Dit decreet geldt niet enkel binnen de integrale jeugdhulp maar ook binnen de uitvoering van het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht. Gemakshalve hanteren we in onderliggende tekst 'jeugdhulp', waar dit meestal ook voor de uitvoering van het decreet jeugddelinquentierecht geldt.

Bovendien genieten meerderjarigen ten aanzien van wie jeugdhulpverlening wordt georganiseerd en meerderjarigen ten aanzien van wie een reactie loopt in het kader van het decreet van 15 februari 2019 betreffende het jeugddelinquentierecht (kortweg 'meerderjarige jongvolwassenen'), nu ook dezelfde rechten als minderjarigen⁴. In deze tekst wordt daarom verder 'kinderen en jongeren' gebruikt, en 'minderjarige' als het expliciet enkel om minderjarigen gaat.

Voor de leesbaarheid van de tekst wordt verder 'ouder' gebruikt, waarbij telkens 'ouder, en in voorkomend geval opvoedingsverantwoordelijke' wordt bedoeld.

Informatie voor jongeren, ouders en vertrouwenspersonen is te vinden op jeugdhulp.be/themas/vertrouwenspersoon-in-de-jeugdhulp. Hulpverleners vinden uitgebreidere informatie op rechtspositie.be/themas/bijstand-vertrouwenspersoon.

2. Uitgangspunten

Het is belangrijk dat kinderen, jongeren en ouders die beroep doen op jeugdhulpverlening, **zich zo goed mogelijk ondersteund voelen**. Een participatief hulpverleningsproces biedt hiertoe het meest garantie. Maar soms ervaren jongeren of ouders een hoge drempel naar de hulpverlening. Soms is het voor een kind, jongere of ouder emotioneel zwaar om dit hulpverleningsproces alleen te lopen, soms heeft hij⁵ er nood aan dat iemand waar hij zich goed bij voelt zijn mening helpt verwoorden, heeft hij behoefte aan iemand die mee voor hem opkomt, onafhankelijk van hulpverlening, aan iemand die samen met hem stappen zet in de hulpverlening, ... In die situaties is het belangrijk dat kinderen, jongeren of ouders beroep kunnen doen op iemand die naast hen staat en die mee voor hun belangen opkomt.

Ouders nemen vaak deze ondersteunende rol op voor hun kind. Maar soms is dat niet het geval. Soms lukt dat niet voor de ouder(s), wil de jongere dit niet of vraagt de ouder zelf dat iemand extra optreedt om zijn kind te ondersteunen.

In veel situaties laat hulpverlening toe dat kinderen, jongeren of ouders iemand meenemen die hen tijdens de hulpverlening ondersteunt. Om die mogelijkheid op ondersteuning, onafhankelijk van het hulpaanbod, **volop te garanderen** werd dit **recht op bijstand** decretaal ingeschreven. Dit recht op bijstand wordt geconcretiseerd in de figuur van een vertrouwenspersoon.

De essentie van de vertrouwenspersoon is: vanuit een vertrouwensrelatie, het kind, de jongere of de ouder ondersteunen in een proces van hulpverlening. De vertrouwenspersoon wordt aangewezen door het kind,

⁴ Hier zijn een aantal uitzonderingen op, namelijk artikel 4, artikel 11, § 2, artikel 22, § 2, 3°, en § 5, en artikel 24, § 2 van het DRM zijn niet van toepassing voor meerderjarige jongvolwassenen. In deze tekst gaan we enkel in op de uitzonderingen die relevant zijn voor het recht op bijstand.

⁵ Hij/zij, hem/haar, zijn/haar

jongere of ouder. De jongere of ouder blijft daarbij aan het stuur. Beroep doen op een vertrouwenspersoon is een recht van kinderen, jongeren en ouders, het is geen plicht.

Dit recht op bijstand staat **niet los van de andere rechten van kinderen, jongeren en ouders in de jeugdhulp** zoals het recht op informatie, op participatie en inspraak, op toegang tot dossier,...

Net als bij de toepassing van andere rechten kan het recht op bijstand slechts tot stand komen in een **permanente dialoog en communicatie** met de betrokkenen: kind, jongere, ouders, vertrouwenspersoon, steunfiguren, andere hulpverleners, ... Heel concreet betekent dit dan: in gesprek gaan met kinderen, jongeren, ouders, ... over de mogelijkheden, de beweegredenen, de verwachtingen, de keuzes, ... in verband met de vertrouwenspersoon.

Het recht op bijstand kadert ook in **het betrekken van de context van het kind of de jongere bij hulpverlening en in het netwerkgericht werken**. Antwoorden komen niet enkel vanuit hulpverlening. Er wordt steeds samen naar oplossingen toe gewerkt vanuit een vertrouwen en geloof in de jongere of ouder en zijn netwerk én in een evenwaardige relatie. De vertrouwenspersoon vult idealiter dan ook één specifieke rol binnen het netwerk, naast andere rollen die mogelijk door anderen worden opgenomen.

We zien het inzetten van een vertrouwenspersoon dan ook vooral als **een kans**, een kans om kinderen, jongeren en ouders in de jeugdhulp zo goed mogelijk te (laten) ondersteunen en hun stem in te brengen in hun eigen hulpverleningsproces.

3. Wat is de vertrouwenspersoon: rol en positie

Hoewel het uitgangspunt hetzelfde blijft nl. kinderen, jongeren en ouders zo goed mogelijk ondersteunen in hun traject in de jeugdhulp, is er toch een verschil in rol en positie tussen de vertrouwenspersoon voor kinderen en jongeren enerzijds en de vertrouwenspersoon voor ouders anderzijds. We gaan op de beide in.

3.1. VOOR KINDEREN EN JONGEREN:

Art 24 van het DRM bepaalt: 'De minderjarige heeft het recht om zich in alle contacten en in de uitoefening van zijn rechten, opgesomd in dit decreet, te laten bijstaan door een vertrouwenspersoon.'⁶

Elk kind of jongere, bekwaam of onbekwaam kan zich laten bijstaan. Kinderen en jongeren kunnen dit recht immers zelfstandig uitoefenen. Het decreet omschrijft niet wat 'bijstaan' precies betekent, maar hierboven werd daar al heel wat invulling aan gegeven. Deze bijstand kan gebeuren in 'alle' contacten in de jeugdhulp en binnen de uitvoering van het jeugddelinquentierecht. Dit is zeker ook het geval in de contacten met de sociale dienst van de jeugdrechtbank. In de contacten met de jeugdrechter is de bijstand door een

⁶ Art. 24 DRM

vertrouwenspersoon niet juridisch geregeld⁷, tenzij in de bijstand door een advocaat. Het al of niet toelaten van een vertrouwenspersoon is afhankelijk van de inschatting van de jeugdrechter zelf.

Mogelijke rol voor een vertrouwenspersoon

Een vertrouwenspersoon staat het kind of de jongere bij, in overleg en samenspraak met en ter ondersteuning van het kind of de jongere. Om kind of jongere optimaal te kunnen bijstaan heeft de vertrouwenspersoon een duidelijk mandaat en positie gekregen. Het decreet integrale jeugdhulp art. 31 stelt dat de vertrouwenspersoon als **VAST AANSPREEKPUNT** fungeert voor het kind of jongere doorheen het hele hulpverleningstraject, zolang dit door het kind of de jongere wenselijk wordt geacht. De vertrouwenspersoon heeft het mandaat om op elk ogenblik jeugdhulpaanbieders aan te spreken, de belangen van het kind of de jongere te verdedigen, bemiddeling en overleg op te starten, en de situatie op te volgen. De vertrouwenspersoon zal verder ook steeds op de hoogte gebracht worden van beslissingen over de jeugdhulp.

De vertrouwenspersoon kan de bekwame minderjarige en meerderjarige cliënt bijstaan in de uitoefening van zijn recht op **TOEGANG TOT ZIJN DOSSIER**. Op vraag van de jongere heeft de vertrouwenspersoon dus ook toegang tot het dossier van de jongere. De vertrouwenspersoon heeft in principe enkel toegang tot die gegevens waar ook de jongere toegang toe heeft. Daarnaast heeft de vertrouwenspersoon ook toegang tot de gegevens van de minderjarige die onder de agogische exceptie vallen (dit zijn gegevens waarvan hulpverleners oordelen dat het niet in het belang van de minderjarige is, om hem daarover te informeren).

Een onbekwame minderjarige heeft geen toegang tot zijn dossier, zijn vertrouwenspersoon heeft dus ook geen toegang tot zijn dossier. Bij onbekwame minderjarigen kunnen ouders dit toegangsrecht opnemen. Enkel in situaties waarin de ouders zelf hun toegangsrecht (i.f.v. de minderjarige) niet uitoefenen en/of wanneer er tegenstrijdige belangen zijn tussen ouders en minderjarige, heeft de vertrouwenspersoon wel toegang tot het dossier van de onbekwame minderjarige.

Door zijn medewerking aan de integrale jeugdhulp is elke vertrouwenspersoon onderworpen aan de **GEHEIMHOUDINGSPLICHT**.⁸ Het is belangrijk om een vertrouwenspersoon hierover ook te informeren, en dat eventueel bij de start van een overleg te herhalen.

De vertrouwenspersoon is **GEEN TRAJECTBEGELEIDER** en ook **GEEN EXTRA HULPVERLENER**. Gezien zijn mogelijkheden en mandaat kán de vertrouwenspersoon wel een belangrijke rol spelen in de continuïteit van de ondersteuning van een kind of jongere. Hij kan een vast persoon zijn die belangrijk blijft voor het kind of de jongere, ook al verandert de hulpverlener van het kind of de jongere, gaat het kind of de jongere naar een andere voorziening, en ook na de hulpverlening kan hij op post blijven ... Een individueel begeleider verdwijnt meestal na de hulpverlening, een vertrouwenspersoon kan misschien een rol blijven spelen. Een vertrouwenspersoon hebben, creëert een extra kans om ook na het hulpverleningsproces een sterk netwerk te hebben. Het is dan ook belangrijk dat kinderen er al op jonge leeftijd over geïnformeerd worden dat ze een vertrouwenspersoon kunnen aanduiden.

⁷ In de gerechtelijke procedure is geen recht op bijstand door een vertrouwenspersoon, zoals bepaald in het decreet rechtspositie minderjarige en het decreet integrale jeugdhulp, opgenomen. Een decreet kan geen verplichtingen opleggen aan de (federale) rechterlijke macht wat betreft de procedurevoorwaarden.

Het recht op bijstand voor de jeugdrechtbank is geregeld door een recht op juridische bijstand door een advocaat.

⁸ Art. 7 decreet betreffende de integrale jeugdhulp

Opdrachten in afspraak met het kind, de jongere

Niet elke vertrouwenspersoon zal al deze taken opnemen. Dit kan ook niet verwacht worden. Het gaat immers om een vrijwillig engagement, waarin de vertrouwensrelatie tussen het kind of jongere en de vertrouwenspersoon primeert. Vanuit die vertrouwensrelatie en het recht op bijstand van het kind of de jongere **spreken jongere en vertrouwenspersoon af wat deze laatste al of niet zal doen.**

Het is belangrijk ook hierover in gesprek te gaan met het kind of de jongere: Wat kan een vertrouwenspersoon voor hem betekenen? Welke taken wil hij dat zijn vertrouwenspersoon voor hem zou opnemen? Welke consequenties kan dit hebben? De verwachtingen van het kind of de jongere t.o.v. een vertrouwenspersoon zullen ook meespelen in de keuze van vertrouwenspersoon en in de afspraken die een kind of jongere met zijn vertrouwenspersoon maakt. Eventueel kan het kind of de jongere uitschrijven wat hij wil dat zijn/haar vertrouwenspersoon voor hem/haar doet, bv. aan de hand van de folder voor kinderen en jongeren⁹.

Een vertrouwenspersoon treedt niet op in de plaats van het kind of de jongere en hij vertegenwoordigt hem niet. In situaties waar kinderen of jongeren zelf moeilijk afspraken kunnen maken met hun vertrouwenspersoon, bv. heel jonge kinderen, jongeren met een zwaar verstandelijke beperking, ..., kan de vertrouwenspersoon dit hierboven omschreven mandaat wel zelfstandiger opnemen. Dit moet dan uiteraard steeds gebeuren vanuit het belang van de minderjarige. Deze vertrouwenspersoon is dan nog steeds niet de officiële 'vertegenwoordiger' van de minderjarige (dat zijn de ouders of zijn voogd), maar eerder de 'spreekbuis' van de minderjarige. Hij ondersteunt de minderjarige in de uitoefening van zijn rechten en komt op voor zijn belangen.

Uiteraard kan een vertrouwenspersoon slechts ten volle zijn rol spelen, als hij daartoe ook de ruimte en de kans krijgt van de hulpverlening en als hij ook echt in zijn positie wordt erkend. Dit betekent dat er geluisterd wordt naar hem, zijn ideeën en suggesties overwogen worden en dat hij op de hoogte wordt gehouden van belangrijke stappen in het hulpverleningsproces voor de jongere. (Zie hiervoor ook punt 7.)

3.2. VOOR OUDERS EN OPVOEDINGSVERANTWOORDELIJEN:

In tegenstelling tot de vertrouwenspersoon voor kinderen en jongeren wordt voor de vertrouwenspersoon van ouders, het mandaat en de rol niet zo uitdrukkelijk beschreven.

In het decreet betreffende de integrale jeugdhulp, art.2/1 staat opgenomen: 'De ouder van de minderjarige en, in voorkomend geval, de opvoedingsverantwoordelijke hebben het recht om zich in alle contacten met de jeugdhulp en met de sociale dienst, te laten bijstaan door een persoon die aan de volgende voorwaarden voldoet...'

Het decreet omschrijft ook hier niet nader wat er begrepen dient te worden onder 'bijstand'. In vergelijking met de vertrouwenspersoon voor een minderjarige lijkt het mandaat van de vertrouwenspersoon voor ouders beperkter: het gaat hier om bijstand in contacten met de jeugdhulp, niet, zoals bepaald bij de vertrouwenspersoon voor minderjarige, in de uitoefening van hun rechten. Bovendien heeft de

⁹ 'Zotte dingen deel je met iedereen, maar met wie kan je serieuze dingen delen als je het moeilijk hebt?', te downloaden en bestellen via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vertrouwenspersoon-in-de-jeugdhulp>

vertrouwenspersoon van de ouder niet de uitgebreidere rol en mandaat die de vertrouwenspersoon van de minderjarige wel kan opnemen (art. 31, §2 Decreet integrale jeugdhulp).

Mogelijk rol voor de vertrouwenspersoon

Doordat de regelgeving (en ook de memorie van toelichting bij dit artikel 2/1) hierover geen verdere verduidelijking geeft, grijpen we terug naar de klassieke invulling van het **BEGRIJ “BIJSTAND”**: het is duidelijk dat de vertrouwenspersoon de ouder of opvoedingsverantwoordelijke niet vertegenwoordigt en ook niet fungeert als ‘aanspreekpunt’ (i.t.t. tot de vertrouwenspersoon voor minderjarigen, wordt dit niet expliciet voorzien voor de vertrouwenspersoon voor ouders). Hij treedt niet op in zijn plaats. Het is de ouder die zelfstandig de beslissingen neemt, de vertrouwenspersoon kan hier enkel bij ondersteunen.

De vertrouwenspersoon kan de ouder ondersteunen en aanwezig zijn bij de hulpverleningsgesprekken en de ouder de nodige uitleg verschaffen. Hij kan helpen de mening en gevoelens van de ouder te verwoorden in de hulpverleningsgesprekken, kan eventueel helpen bemiddelen, tijdens en na het gesprek emotionele steun bieden, ...

Ook voor wat betreft de **TOEGANG TOT HET DOSSIER**, kan de vertrouwenspersoon de ouder ‘bijstaan’¹⁰. De vertrouwenspersoon kan echter niet ‘meer’ dan wat ouders of opvoedings-verantwoordelijken kunnen (bv. als de ouder geen inzage heeft in een (deel van het) dossier, dan heeft zijn vertrouwenspersoon dit evenmin).

Net als de vertrouwenspersoon van kinderen en jongeren heeft ook de vertrouwenspersoon van de ouder **GEHEIMHOUDINGSPLICHT**.

Opdrachten in afspraak met de ouder(s)

Het is de ouder of opvoedingsverantwoordelijke die beslist of en waarbij zijn vertrouwenspersoon hem mag bijstaan. Nog meer speelt hier het belang van rechtstreekse communicatie en dialoog tussen de vertrouwenspersoon en de ouder om dit af te spreken. Wat de vertrouwenspersoon precies zal doen voor de ouder(s), kunnen beiden ook neerschrijven in een overeenkomst. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van een **modelovereenkomst**.

Het decreet integrale jeugdhulp regelt enkel het recht op bijstand binnen de jeugdhulp. Dit betekent dat een ouder niet automatisch recht heeft op bijstand bij een oudercontact op school, bij de familierechtbank, ... Het is meestal wel mogelijk dat de leerkracht, familierechter, ... een vertrouwenspersoon toelaat.

¹⁰ art. 77, §3, derde lid, decreet betreffende de integrale jeugdhulp: ‘Iedereen kan bij de uitoefening van het toegangsrecht naar eigen keuze worden bijgestaan door een door het beroepsgeheim gebonden persoon, en, wat de ouders van de minderjarige en de opvoedingsverantwoordelijke betreft, door de vertrouwenspersoon, vermeld in artikel 2/1, en, wat de minderjarige betreft, door de vertrouwenspersoon, vermeld in artikel 24 van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp.’

4. Voorwaarden voor de vertrouwenspersoon

4.1. VOOR KINDEREN EN JONGEREN

Om kinderen en jongeren zo goed mogelijk te beschermen en dit recht op bijstand te waarborgen, voorziet het decreet rechtspositie vier voorwaarden waar een vertrouwenspersoon cumulatief moet aan voldoen :

1. meerderjarig zijn;
2. niet rechtstreeks betrokken zijn bij de hulpverlening aan het kind of de jongere;
3. op ondubbelzinnige wijze door het kind of de jongere aangewezen zijn;
4. beschikken over een uittreksel uit het strafregister dat een model 2 omvat.

We gaan hieronder op elk van die aspecten in:

1. **MEERDERJARIG ZIJN**: minstens 18 jaar oud zijn.

2. **NIET RECHTSTREEKS BETROKKEN ZIJN BIJ DE JEUGDHULPVERLENING**, georganiseerd ten behoeve van het kind of de jongere:

Wat moet worden begrepen onder de term ‘rechtstreeks’ wordt in de wetgeving niet verder omschreven. Aangezien deze voorwaarde een beperking betekent in de keuze van het kind of de jongere voor een vertrouwenspersoon moet de term ‘rechtstreeks’ zo beperkt mogelijk worden geïnterpreteerd. Hieronder een aantal voorbeelden van wie al of niet als vertrouwenspersoon kan optreden¹¹:

- Zo kan een kind of jongere niet iemand kiezen die persoonlijk met hem of haar werkt binnen de jeugdhulp, bv. zijn individuele begeleider, aangezien die rechtstreeks betrokken is bij de hulpverlening.
- Ook pleegouders kunnen niet optreden als vertrouwenspersoon.
- Een begeleider uit een andere leefgroep kan eventueel wel optreden als vertrouwenspersoon. Dit is evenwel geen ideale situatie, er kunnen deontologische problemen optreden. Lukt het voor een hulpverlener uit dezelfde voorziening en als werknemer van die voorziening, om voluit op te komen voor de belangen van de jongere, als er zich bijvoorbeeld een conflict voordoet tussen de jongere en zijn hulpverlener?
- Een oom of meerderjarige zus of broer kan in principe als vertrouwenspersoon aangeduid worden, als de jeugdhulpverlening zich niet mede tot hen richt.

3. **OP ONDUBBELZINNIGE WIJZE DOOR HET KIND OF DE JONGERE AANGEWEEZEN ZIJN**. Een kind of jongere (zowel onbekwame als bekwame) mag zelf zijn vertrouwenspersoon aanduiden. Hij kan dit recht zelfstandig uitoefenen. Kinderen kunnen al op vrij vroege leeftijd aangeven bij wie ze zich goed voelen, wie ze er bij zouden willen hebben, wie goed naar hen luistert. Het kan als hulpverlener belangrijk zijn om na te gaan of het kind of de jongere deze keuze zo vrij mogelijk kan maken, of er geen druk van buitenaf is, of er geen loyaleitsconflict speelt om iemand als vertrouwenspersoon te kiezen, of er niemand ‘opgedrongen’ wordt.

¹¹ Brochure tZitemzo mbt het recht op bijstand door een vertrouwenspersoon p. 9.; <http://www.tzitemzo.be/professionelen/thema3/jeugdhulp-professionelen/tzitemzo-jeugdrecht-met-het-recht-op-bijstand-van-een-vertrouwenspersoon>

Als dit het geval is, is het ook hier weer belangrijk erover in gesprek te gaan en na te gaan waarom het kind of de jongere voor deze persoon kiest.

4. BESCHIKKEN OVER EEN UITTREKSEL UIT HET STRAFREGISTER DAT EEN MODEL 2 OMVAT:

Het uittreksel uit het strafregister model 2 (het vroegere 'bewijs van goed gedrag en zeden') hoeft niet blanco te zijn. Wel dienen eventuele feiten op het strafregister verenigbaar te zijn met een functie als vertrouwenspersoon voor een kind of jongere. Het is aan de hulpverlener, eventueel in overleg met zijn team, om hierover een inschatting te maken. Het belang van het kind of de jongere staat hierbij centraal.

Wanneer een vertrouwenspersoon aan deze vier voorwaarden voldoet, kan de hulpverlener deze vertrouwenspersoon niet weigeren.

Gezien in het decreet integrale jeugdhulp is bepaald dat de vertrouwenspersoon voor ouders en opvoedingsverantwoordelijken moet verschillen van de vertrouwenspersoon van de minderjarige (zie punt 4.2.), kunnen we afleiden dat dit omgekeerd ook geldt. De vertrouwenspersoon van de minderjarige kan niet dezelfde zijn als die van de ouder.

Omdat de vertrouwenspersoon een verregaand mandaat kan hebben (zie infra), geeft het decreet rechtspositie aan dat de vertrouwenspersoon zich bij elk optreden in die hoedanigheid moet legitimeren. In concreto¹² volstaat het dat de hulpverlener bij de aanvang van de hulpverlening in het dossier noteert wie het kind of de jongere als vertrouwenspersoon aanstelt, of wie in uitzonderlijk geval als vertrouwenspersoon voor een minderjarige werd aangesteld door de ouders, door de directeur van een jeugdhulpvoorziening of door het personeelslid van de toegangspoort (zie verder: indien een minderjarige zelf niet in staat is om iemand aan te duiden). Op dat moment controleert de hulpverlener of deze persoon aan de vier voorwaarden voldoet, en dus ook over een attest model 2 beschikt. Bij latere contacten moet het dan volstaan dat de vertrouwenspersoon zich als zodanig voorstelt én dat men dit kan controleren in het dossier van het kind of de jongere.

Een kind of jongere heeft de mogelijkheid om na verloop van tijd een andere vertrouwenspersoon te kiezen. Het is belangrijk dat de hulpverlener regelmatig aeftoetst of hij die persoon nog steeds als zijn vertrouwenspersoon wenst en aanwijst.

Een steunfiguur?

Soms is het voor een kind of jongere niet gemakkelijk om iemand te vinden die aan de gestelde voorwaarden voor een vertrouwenspersoon voldoet en die deze rol wenst op te nemen. Misschien wil een jongere deze vraag ook niet zo uitgebreid stellen.

Als een kind of jongere iemand kiest, die niet aan alle voorwaarden voldoet, kan deze persoon geen 'officiële' vertrouwenspersoon zijn. Dit betekent niet dat deze persoon geen rol kan spelen. Hij hoeft ook niet geweigerd te worden, integendeel. Het is belangrijk ook 'steunfiguren' toe te laten en hen ook van bij het begin van hulpverlening te betrekken.

Als de steunfiguur betrokken wordt in het hulpverleningsproces dan is het belangrijk dat bekeken wordt welke informatie op welke wijze met hem wordt gedeeld. De hulpverlener zal er, in samenspraak met de jongere,

¹² Beslissing van het Managementcomité integrale jeugdhulp van 16 december 2013

moeten over waken dat deze persoon voldoende maturiteit is om discreet te kunnen omgaan met de vertrouwelijke informatie die hij eventueel te weten komt door zijn betrokkenheid bij de jongere. Deze persoon zal ook niet over hetzelfde wettelijke mandaat beschikken als de vertrouwenspersoon zoals hierboven vermeld. De jeugdhulpverleners mogen bovendien geen vertrouwelijke informatie met die steunfiguur bespreken aangezien zij beroepsgeheim hebben (en dit niet kunnen delen met een steunfiguur die, gezien het eerder informele statuut, geen geheimhoudingsplicht heeft).

De jeugdhulpverlening kan de ondersteuning door een steunfiguur die niet aan alle voorwaarden voldoet ook weigeren. Juridisch heeft een kind of jongere immers enkel recht op de bijstand van een vertrouwenspersoon onder de voorwaarden bepaald door art. 24 §1 DRM. Het is belangrijk hiermee rekening te houden, zeker als een kind of jongere naar een andere voorziening gaat die misschien minder geneigd is om steunfiguren te betrekken. Een steunfiguur krijgt een duidelijk mandaat vanuit het decreet IJH (zie punt 3). Op cruciale momenten en bij belangenconflicten kan hij altijd beroep doen op dit mandaat en samen met de jongere handelen in zijn belang. Het kan daarom interessant zijn om een steunfiguur te motiveren en te ondersteunen om vertrouwenspersoon te worden, net omwille van dat statuut.

4.2. VOOR OUDERS EN OPVOEDINGSVERANTWOORDELIJEN

De voorwaarden voor de steunfiguur van ouders en opvoedingsverantwoordelijken lopen grotendeels gelijk met de voorwaarden voor die van kinderen en jongeren en de duiding daarbij (zie 4.1.). Art. 2/1 van het decreet integrale jeugdhulp bepaalt de voorwaarden als volgt:

- 1° meerderjarig zijn;
- 2° niet rechtstreeks betrokken zijn bij de jeugdhulpverlening die voor de minderjarige georganiseerd wordt;
- 3° op ondubbelzinnige wijze door de ouder en, in voorkomend geval, de opvoedingsverantwoordelijke aangewezen zijn;
- 4° beschikken over een uittreksel uit het strafregister dat een model 2 als vermeld in artikel 596, tweede lid, Wetboek van Strafvordering, omvat;
- 5° verschillen van de steunfiguur van de minderjarige, vermeld in artikel 24 van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp.

Een bijkomende voorwaarde is dus dat de steunfiguur van de ouder niet gelijk mag zijn aan de steunfiguur van de minderjarige.

Naast deze voorwaarden kan een ouder uiteraard ook zelf voorwaarden stellen aan zijn steunfiguur, dat hangt dan samen met de keuze die hij maakt voor een bepaalde steunfiguur. De ouder beslist ook zelf hoe hij wil dat iemand als zijn steunfiguur optreedt. Als hij de samenwerking met de steunfiguur wil stopzetten, gaat hij hierover best reeds in gesprek met die persoon.

Ook de steunfiguur die de ouder bijstaat, moet zich bij elk optreden legitimeren.

Een steunfiguur?

En ook hier geldt: als een steunfiguur niet aan alle voorwaarden beantwoordt om als officiële steunfiguur op te treden, hoeven hulpverleners die niet noodzakelijk te weigeren. Ze moeten wel rekening houden met dezelfde beperkingen als bij steunfiguren van kinderen en jongeren (zie punt 4.1.).

5. Aanduiden van een vertrouwenspersoon

5.1. VOOR KINDEREN EN JONGEREN

De algemene regel is dat kinderen en jongeren zelf hun vertrouwenspersoon aanduiden, ze kunnen dit recht zelfstandig uitoefenen (zie de derde voorwaarde voor een vertrouwenspersoon).

Maar sommige minderjarigen zijn niet in staat om zelf iemand aan te duiden, denk maar aan baby'tjes of kinderen of jongeren met een zwaar verstandelijke beperking. Indien een minderjarige zelf niet in staat is om een vertrouwenspersoon aan te duiden, en de ouders achten een vertrouwenspersoon wenselijk, dan kunnen de ouders een vertrouwenspersoon aanduiden voor hun minderjarig kind (in het kader van de uitoefening van hun ouderlijk gezag). Deze vertrouwenspersoon moet dan eveneens aan de andere drie bovenstaande wettelijke voorwaarden beantwoorden.

In heel uitzonderlijke situaties, meer bepaald indien de minderjarige zelf niet in staat is iemand aan te wijzen én als de ouders en de minderjarige tegenstrijdige belangen hebben (bv. bij kindermishandeling) of als niemand het ouderlijk gezag uitoefent, kan de directeur van de voorziening (of zijn gemandateerde) of een medewerker van de toegangspoort een vertrouwenspersoon voor de minderjarige aanduiden. De manier waarop dit gebeurt is aan een aantal voorwaarden verbonden. Zo moeten zij voorafgaand aan de aanstelling overleg plegen met de ouders, desgevallend opvoedingsverantwoordelijken van de minderjarige, met ten minste twee jeugdhulpverleners die betrokken zijn bij de jeugdhulpverlening en met de aan te stellen persoon. De directeur van de voorziening (of zijn gemandateerde) of de medewerker van de toegangspoort, moeten voorafgaand aan de aanstelling ook de minderjarige horen, rekening houdend met de mogelijkheden van de minderjarige. De aanstelling dient te gebeuren met een speciaal daartoe ontworpen attest. LUS vzw kan ondersteuning bieden in het zoekproces naar iemand die als vertrouwenspersoon kan optreden (zie punt 6.).

In situaties waar er tegenstrijdige belangen zijn tussen ouders en minderjarige, zal het meestal een uitdaging zijn om het aanstellen van een vertrouwenspersoon bespreekbaar te maken bij de ouders. Soms zijn ouders nog niet klaar om te zien wat een vertrouwenspersoon voor hen kan betekenen. Het kan misschien helpend zijn om regelmatig aan te geven dat het kind of de jongere recht heeft op een 'supporter' in zijn hulpverleningsproces, dat het kind of jongere wel kan varen bij een extra ondersteuner en dat de omgeving kan winnen met een extra klankbord voor het kind of de jongere. Het is iemand extra die de jeugdhulp aan het kind of de jongere mee kan behartigen.

5.2. VOOR OUDERS EN OPVOEDINGSVERANTWOORDELIJKEN

Ouders en opvoedingsverantwoordelijken duiden een vertrouwenspersoon aan naar eigen keuze, op voorwaarde dat die aan de gestelde voorwaarden voldoet. Het is zeker zinvol om hierover het gesprek te voeren met de ouder en/of opvoedingsverantwoordelijke en het zoekproces te begeleiden. Wat de ouder wel of niet kan verwachten van zijn vertrouwenspersoon, de afspraken die hij ermee kan maken, het delen van vertrouwelijke informatie (beroepsgeheim), waartoe de vertrouwenspersoon zich wil engageren, het voor ogen houden van het welzijn en belang van het kind, ... kunnen voorwerp van gesprek vormen.

6. Wie kan vertrouwenspersoon zijn?

6.1. VOOR KINDEREN EN JONGEREN

Idealiter en in eerste instantie kiest het kind of de jongere zelf iemand waar hij vertrouwen in heeft, iemand waar hij een goede band mee heeft of had, iemand uit 'het netwerk' bv. een leerkracht waar een 'klik' mee was, de coach van de voetbalploeg die hij in vertrouwen nam, de leider in de jeugdbeweging, zijn tante, een vroegere oppas, een vroegere begeleider, ... De vertrouwensband primeert hierbij.

Een spontane 'steunfiguur' kan ook evolueren naar een 'officiële' vertrouwenspersoon, tenminste als die voldoet aan de vier gestelde voorwaarden.

Ook een jeugdadvocaat kan optreden als vertrouwenspersoon. Hierbij verleent hij dan meer dan louter juridische bijstand, gezien hij ook kan optreden in alle contacten in de jeugdhulpverlening. Ook in deze situatie geldt de voorwaarde dat het kind of de jongere zijn advocaat ondubbelzinnig aanduidt als zijn vertrouwenspersoon in de jeugdhulp. Het kind of de jongere kan ook naast zijn advocaat nog een vertrouwenspersoon in de jeugdhulp aanduiden.

In een aantal situaties is het echter heel moeilijk voor een kind of jongere om zelf iemand te vinden. Om het recht op bijstand ten volle te garanderen biedt LUS vzw¹³ ondersteuning aan kinderen en jongeren die zelf geen vertrouwenspersoon vinden of kunnen aanspreken (bv. omdat ze weinig netwerk hebben of geen beroep willen doen op hun eigen netwerk). Dit aanbod geldt ook voor minderjarigen die zelf geen vertrouwenspersoon kunnen aanduiden (punt 5), en gebeurt dan op vraag van een ouder, een voorziening (de directeur of gemandateerd personeelslid) of een medewerker van de toegangspoort.

LUS vzw gaat samen met het kind of de jongere op zoek naar iemand die deze rol vanuit een vrijwillig engagement kan en wil opnemen. Dit kan iemand uit het netwerk van het kind of de jongere zijn of een vrijwilliger uit de contacten die LUS vzw doorheen de jaren heen heeft uitgebouwd. Essentieel daarbij is dat wordt vertrokken vanuit de noden en behoeften van het kind of de jongere. Meer informatie op:

www.lusvzw.be/wat-doet-lus

6.2 VOOR OUDERS EN OPVOEDINGSVERANTWOORDELIJEN

Ook ouders kunnen zelf hun vertrouwenspersoon kiezen. Dit kan een buurvrouw, goede vriend, vroegere hulpverlener, zijn. En ook voor hen is het zinvol dit proces te begeleiden.

Op dit moment bestaat er nog geen extern aanbod om ouders in een zoektocht naar een vertrouwenspersoon te ondersteunen (cfr. LUS vzw).

¹³ LUS vzw krijgt een bijkomende subsidie om deze opdracht uit te voeren. Indien de vraag gesteld wordt door de minderjarige zelf, zal LUS hier op ingaan. Indien een hulpverlener contact opneemt, zal LUS in eerste instantie nagaan of de hulpverlening zelf al stappen gezet heeft om met de minderjarige in het netwerk aan de slag te gaan/op zoek te gaan. Meer informatie op <https://www.jeugdhulp.be/themas/vertrouwenspersoon-in-de-jeugdhulp/voor-de-jongere> en <https://www.lusvzw.be/wat-doet-lus>

7. Wat kan een hulpverlener doen?

Echt invulling geven aan dit recht, vraagt een cultuur en manier van hulpverleners die sterk gericht is op het zien van en werken met het netwerk.

Het gaat om kansen creëren voor kinderen en jongeren om mogelijke steunfiguren/ vertrouwenspersonen te leren kennen: door kinderen en jongeren te laten deelnemen aan activiteiten buitenshuis, door vrijwilligers in te zetten in de werking van de organisatie, door contact mogelijk te maken met andere leeftijdsgenoten met jeugdhulpervaring, ...

Het gaat erom alert te zijn op die momenten in het leven van kinderen en jongeren waar zich spontaan mogelijke ondersteunende mensen aandienen. Het gaat erom die contacten te zien en initiatieven te nemen om deze, mogelijks voor het kind of de jongere waardevolle relaties te laten ontstaan.

Ondersteunen om een steunfiguur/trouwenspersoon te zoeken, kan gebeuren door met het kind of de jongere te kijken wie voor hem belangrijk is, op dit moment en in het verleden, door te observeren wie hem 'goed doet', door te bespreken wat hij belangrijk vindt, ... Het gaat ook om vertrouwen hebben in personen die kinderen, jongeren en ouders zelf belangrijk vinden.

In elk geval hebben hulpverleners minstens de opdracht om kinderen, jongeren en ouders te informeren over hun recht op bijstand door een vertrouwenspersoon en over de mogelijkheden die een vertrouwenspersoon hen kan bieden¹⁴. Vooral voor kinderen en jongeren is het belangrijk hen proactief, begrijpelijk en op regelmatige tijdstippen hierover te informeren. Het kan daarbij ook gaan over de verschillen tussen een steunfiguur en een vertrouwenspersoon. Wacht hier niet mee tot er sprake is van conflicten, maar grijp specifieke momenten aan om er regelmatig over in gesprek te gaan. Dit kan bijvoorbeeld bij het samen bespreken van zijn behandelingsplan of evolutieverlag. Bouw hier eventueel een systematiek rond in.

De stap van steunfiguur naar vertrouwenspersoon is ook niet altijd gemakkelijk of mogelijk. Je kunt een kind of jongere wel helpen voorbereiden hoe hij aan iemand kan vragen om zijn vertrouwenspersoon te worden. Soms vragen jongeren nogal letterlijk dat ze op zoek zijn naar 'iemand die er altijd voor hen is'. Dat kan mensen afschrikken. Door het realistischer te verwoorden, maximaliseer je kansen om een vertrouwenspersoon te vinden.

Sommige kinderen en jongeren geven aan dat ze niemand anders nodig hebben naast hun hulpverlener, hun individuele begeleider, ... Voor sommige kinderen, jongeren maar ook ouders, zijn hulpverleners hun eerste en soms enige steunfiguren. Het is vaak met hen dat ze een relatie aangaan. Het vraagt inspanningen om hier verandering in te brengen. Toekomstgericht is dit echter nodig. Op een bepaald moment verlaat een kind of jongere de voorziening of stopt de begeleiding. Het is belangrijk om ook dan nog andere personen rond zich te hebben.

¹⁴ Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de integrale jeugdhulp van 21 februari 2014, art. 76

Er zijn intussen organisaties die een coachende rol opnemen om dat netwerkgericht denken en werken te versterken, denk maar aan Eigen Kracht Conferentie¹⁵, LUS¹⁶, Diensten Ondersteuningsplan¹⁷, Burgers aan Zet¹⁸ ... en andere initiatieven die het betrekken van netwerk en samenleving in de hulpverlening als hun kernopdracht beschouwen.

ROL VAN HULPVERLENING T.A.V. VERTROUWENSPERSONEN

En uiteraard is het de taak van de hulpverlener om de vertrouwenspersoon in zijn rol en positie te erkennen, door hem bij de hulpverlening te betrekken, door hem vlot zijn mandaat te laten opnemen, door hem, in afspraak met de jongere, toegang te verlenen tot de gegevens van de jongere, door bij het organiseren van cliëntoverleg rekening te houden met de werkagenda van de vertrouwenspersoon, ...

Hulpverleners/voorzieningen kunnen vertrouwenspersonen ondersteunen door de nodige informatie te geven, door goed uitleg te geven over rol en mandaat en vertrouwenspersonen ook te erkennen in die rol en mandaat. Interessant is om te bekijken of iemand van de staf of iemand in een begeleidingsfunctie klankbord kan zijn voor de vertrouwenspersoon. Maar ook inhoudelijke waardering is belangrijk. Uitspraken als: 'je beseft niet hoe belangrijk je bent voor de jongere', of 'bedankt voor wat je doet voor dit kind' werken zeer ondersteunend.

En een hulpverlener is natuurlijk maar één schakel binnen de organisatie. Het is belangrijk dat jeugdhulpvoorzieningen en -organisaties een beleid voeren dat hulpverleners ondersteunt in het opnemen van deze taken, zijn eigen hulpverleners goed informeert en een klankbord biedt bij vragen.

8. Ondersteuning van vertrouwenspersonen

De verwachtingen van kinderen en jongeren ten aanzien van een vertrouwenspersoon kunnen nogal verschillen. Als persoon die dit als vrijwillig engagement opneemt, is het niet altijd evident om deze taken zelfstandig op te nemen of onmiddellijk over de vaardigheden en de kennis te beschikken om dit goed te doen. Soms is een vertrouwenspersoon ook betrokken in situaties die emotioneel zwaar om dragen zijn. Hulpverleners en voorzieningen kunnen een vertrouwenspersoon hierin ondersteunen. Maar dat zal niet altijd voldoende zijn.

Momenteel is er een webpagina met algemene informatie voor vertrouwenspersonen beschikbaar: [Voor de vertrouwenspersoon in de jeugdhulp | Jeugdhulp](#) Via de helpdesk kunnen vertrouwenspersonen hier al terecht met juridische vragen, zoals 'Als mijn minderjarige vraagt om mee toegang in zijn dossier op te nemen, tot welke delen heb ik dan toegang?', 'Wat houdt mijn geheimhoudingsplicht als vertrouwenspersoon in?', ...

¹⁵ <http://www.eigen-kracht.be/>

¹⁶ <http://lusvzw.be/>

¹⁷ <https://www.dienstondersteuningsplan.be/>

¹⁸ <https://www.burgersaanzet.be/>

Daarnaast biedt LUS vzw ook ondersteuning aan vertrouwenspersonen, zowel de vertrouwenspersonen die ze zelf hebben aangebracht (zie punt 6.1.) , als andere vertrouwenspersonen die een vraag naar ondersteuning stellen.

Meer weten?

Meer informatie over het recht op bijstand door een vertrouwenspersoon op [rechtspositie.be/recht op bijstand](https://rechtspositie.be/recht-op-bijstand). Hier zijn ook heel wat concrete vragen en antwoorden (FAQ) opgenomen met betrekking tot dit thema.